

14. kapitola – modlitba klidu

Když Terezie popisuje „druhý stupeň modlitby“ (ale platí to podobně i pro další stupně mystického života), nechce sdělit pouhou vzpomínku, ale oživit svou zkušenost a přitáhnout čtenáře k modlitbě. Podobně jako ve Vnitřním hradu nejde o to, abychom se s mystičkou srovnávali a snažili svou duchovní zkušenost ztotožnit s tím kterým stádiem, které autorka líčí, prvním záměrem jejího psaní je především povzbudit naši schopnost vnímat jednotlivé fáze našeho vztahu s Bohem, podobně jako je toho schopná autorka.

14,1-9 obsah a účinky modlitby klidu

Zcela zásadní je důraz na Boží iniciativu ve prospěch člověka, Bůh je tu „Pán zahrady“ - Terezie ví, že „nemůže žádným způsobem nabyt sama“ zkušenosti, které se jí tu dostává.

Pouze vůle je přítom zcela zaujatá („dává souhlas, aby ji Bůh uvěznil“, 14,2), soustředí se výhradně na Boha (Terezie mluví o „pokoji vůle“), zato paměť a rozum někdy vůli napomáhají, a pak jsme schopni poznávat a těšit se z přijímaného dobra, ale jindy spíš překáží.

Díky vnitřní modlitbě také sílí skutečné ctnosti, nyní už zakořeněné v Bohu.

Zvláštním aspektem je poznávání Boží přítomnosti a jeho působení v člověku, kterého se nám dostává: „jeho Výsost se začíná sdílet této duši a chce, aby ona cítila, jak se jí sdílí“ (14,5), „Bůh ve své velikosti chce, aby tato duše pochopila, že jí je Jeho Výsost tak blízko, že už nemá zapotřebí jí posílat posly, nýbrž že ona sama s Ním může rozmlouvat...“ – „Bůh chce, abychom rozuměli, že nám rozumí“ (14,6)

Toto stádium života provází hluboká spokojenost („vyplňuje prázdnotu, kterou jsme v duši vytvořili svými hříchy“), vůbec se v kapitole často opakují výrazy jako útěcha, spokojenost, potěšení, radost, slzy radosti atp. Podle Terezie v této etapě života modlitby naše vnitřní modlitba vyžaduje méně námahy a nabízí větší možnost odpočinku (14,1), modlitba je útěšná a snadná (srov. také 14,4).

15. kapitola – modlitba klidu

15,1-3 doplnění charakteristických rysů této modlitby

Mnozí dospívají do této fáze modlitby, ale málokdo pokračuje dále. „Nevím, kdo je tím vinen“ (15,2) sice dodává Terezie, ale zároveň v této kapitole nabízí svému čtenáři pár praktických rad, jak se vyhnout či dostat ven z podobného uváznutí na tomto stupni modlitby.

Mystička předesílá, že si máme uvědomit a porozumět, jak velmi pozitivní je základ naší identity, naši velkou důstojnost a obdarování (milost): Bůh nás dokonce už zde „činí blízkými nebi“ (15,2). Pravdivé poznání nevede k sebelítostivému uzavření se do ulity negativního pohledu na sebe sama, ale naopak napomáhá tomu, abychom postupovali na své duchovní cestě dále:

„A tak pro lásku Páně prosím duše, kterým Jeho Výsost udělila tak velkou milost, že dospěly až do tohoto stavu, aby se poznávaly a velmi si sebe vážily, s pokorou a svatou troufalostí, a nevracely se k egyptským hrcům.“ (15,3)

- za důležité se považuje neopouštět modlitbu, protože nám dává vhled do naší situace, případně lítost a sílu k návratu při všech našich pádech (srov. 15,3)

15,4-9 praktické rady

- modlitba jako „jiskérka“ (15,4), kterou Bůh v člověku rozněcuje opravdovou lásku, potěšení z ní i její význam

- rady, jak si v tomto období počínat: nemá smysl snažit se „tlačit na pilu“ („s Bohem se nevyjednává dobře silou paží“, 15,6) a hromadit slova a myšlenky, jimiž bychom Bohu děkovali (tím se jen probudí ke v této chvíli nevhodné činnosti rozum i paměť a budou nás zbytečně vysilovat, Terezie takovou práci

přirovnává ke zbytečné snaze klást velká polena na jiskérku ohně), ale spíše se chovat „con suavidad y sin ruido“ (jemně a bez nátlaku) a „setrvat v potěšení“ (srov. 15,6).

- pochopit, že nejde než o čirý Boží dar a „vidět, že jsme tak blízko“ a prosit a modlit se za druhé (15,7).

15,9-15 jak rozlišit autentickou mystickou modlitbu od toho, co se za ni jen vydává

Terezie uvádí osm pozitivních příznaků autentické modlitby:

- pokora
- velká touha postupovat kupředu
- být ke všemu odhodlán („pomáhat Kristu nést kříž“)
- jistota (doprovázená bázni a pokorou)
- konec otrockého strachu, bázeň před Bohem je dospělá
- vnímá, že se jí právě dostává velké Boží lásky a to bez veškeré její zásluhy
- touha po samotě, aby se mohla těšit z přijímaného dobra
- zdá se jí, že jí nic neschází¹

K tématu účasti na Kristově kříži: Terezie doporučuje vstupovat do modlitby ne s postojem očekávání útěch, ale „s rozhodnutím pomáhat Kristu nést kříž“ (15,11). Přirovnání k pravým rytířům ochotných sloužit svému králi i bez žoldu, které následuje, připomíná vzdáleně ignaciánský motiv dvojí korouhve, podobně jako bezprostředně následující téma Boží zkoušky evokuje pravidlo rozlišování (15,12). „Zdá se, že je Jeho Výsost opouští“ – zatímco Ignác mluví o nutnosti rozlišit, zda je důvodem neútěchy moje vina (lenost, nedbalost v modlitbě), zkouška od Boha (kterou nelze než vydržet a čekat) či prostě políček mé pýše a samolibosti, podle Terezie souvisí s touto negativní zkušeností s Bohem jednak reálný sebeobraz (máme skutečně pochopit, že vždy šlo o čirý Boží dar, ne odměnu za naši „práci“) a jednak Boží starost o to, abychom si udrželi stav určité celoživotní bdělosti, protože dokud žijeme, není na místě předpokládat, že nikdy znova neupadneme do chyb. (srov. 15,12).

Terezie ovšem radí, že větší svobody od pádů, které jsou zbytečné (zbytečné „úskoky a okoušení“), dosáhneme, když budeme „s rozhodností kráčet cestou kříže hned od začátku“ a netoužit po milostech a útěchách, „vždyť sám Pán nám ukázal tuto cestu dokonalosti, když řekl: Vezmi svůj kříž a následuj mě.“²

Pravou duchovní zkušenost (at' už ji doprovází útěcha či neútěcha) doprovází řada znamení jako např. vůle vzchopit se a pokračovat v cestě i po pádech. Nemusíme se starat, abychom nabyli sebezpoznaní a pokory vlastní snahou, protože „sám Pán je dává velmi odlišným způsobem, než jakým je můžeme získat svými ubohými úvahami, které nejsou ničím ve srovnání s opravdovou pokorou.“ (15,14) Terezie tuší, že jde o častou zkušenost meditujících: chvíle, kdy ve světle daru vidíme všechny své snahy, a to jako celkem směšnou a nicotnou věc. Právě poznání ale vede především k vnitřní jistotě, že naše slabost a pády nejsou důvodem k odsouzení, ale naopak jde o poznání, které přináší vnitřní jistotu o spáse a touhu nezanechat modlitby i přes případnou námahu. „Duše je odhodlána ke všemu.“ Teprve tady začínáme lépe chápat, co je pravá pokora a bázeň, která není strachem z Boha, ale umožňuje snad v zárodku a křehce ho milovat. Mnozí pak s radostí vyhledávají samotu, kde by se mohli více zaobírat takovou zkušeností.

16. kapitola – „třetí stupeň modlitby“

Aneb třetí voda, již „je tekoucí voda řeky nebo pramene“ (16,1)

16,1-3 popis třetího stupně modlitby

Bůh sám je natolik při díle, že „se On sám takřka stává zahradníkem a tím, kdo dělá všechno“ Paměť, rozum, vůle tady podle Terezie spí: neznamená to, že bychom jich pozbyli, ale není nám jasné, jakým způsobem tady vlastně pracují. Co je zřejmé a jasně zakoušené, je veliké potěšení („nesrovnatelně větší než v minulosti“). „Voda milosti sahá této duši až po krk, takže již nemůže jít kupředu, ani neví jak, ani se vrátit zpět“, Terezie se opět zmiňuje o obtížích při snaze bezprostředně vyjádřit tuto zkušenost

¹ K těmto osmi znakům viz Alvarez, vztahují se ke KŽ 15,14

² Srov. 15,13

slovy a vůbec rozpacích člověka v takovém stavu, protože „neví, zda má mluvit nebo mlčet, ani zda se smát nebo plakat.“ (16,1)

Proto také Terezie nijak nespíchá s obsáhlým objasňováním podstaty tohoto stádia života modlitby. Zdá se, že neschopnost zcela porozumět a vyjádřit rozdíl mezi tímto a předcházejícím stupněm vnitřní modlitby, je jedním z jeho distinktivních rysů.

Dobře jsem chápala, že to ještě není úplné sjednocení všech mohutností, a velmi jasně, že je to víc než předchozí; avšak přiznávám, že jsem nemohla určit ani pochopit, v čem spočívá rozdíl. (16,2)

Svoji čerstvě nabytou schopnost poznamenat cosi k tomuto stavu („dnes, hned po přijímání, mi dal Pán tuto modlitbu ... a vnukl mi tato přirovnání a naučil způsobu, jak to vyjádřit a co zde má dělat duše“) připisuje především daru zvláštní Boží asistence.

Tuto fázi tedy podle Terezie charakterizuje určitá otupělost a omámení darem samotným, které brání chápat, co s námi vlastně Bůh právě koná. Mohutnosti jsou sice „takřka úplně sjednocené s Bohem“, ale ne natolik, aby vůbec nepracovaly. Boží milost zde tedy zaplavuje prakticky všechny schopnosti člověka, jeho chápání, paměť, imaginaci i chtění a v jistém smyslu s nimi nakládá podle vlastní potřeby.

Mohutnosti mají schopnost zabývat se věcmi jen v Bohu; nezdá se, že by se některá z nich odvážila pohnout, ani my nemůžeme způsobit, aby se hýbala, byť bychom se jí s velkým úsilím snažili rozptýlit, a dokonce se mi zdá, že to tehdy ani nelze úplně udělat. Pronáší se tu mnoho slov chvály na Boha, a to bez (jakéhokoli) řádu, pokud je neuspořádá sám Pán; alespoň rozum zde neslouží k ničemu; duše by chtěla propuknout v chválu a je celá bez sebe: líbezný nepokoj! (16,3)

16,4-5 monolog k Bohu

Radost a vděk je takový, že by se člověk v této fázi chtěl dělit s druhými o svoji radost („je to jako s tou, o které říká evangelium, e chtěla svolat nebo svolala své sousedky“), ale to je to poslední, co by Terezie v téhle chvíli svým čtenářům doporučovala.

V exaltovaném monologu si vybavuje pocity, které tu člověk intenzivně prožívá, i činy, ke kterým ho vedou

„Pronáší tisíce svatých hloupostí a vždy se jí tím daří uspokojit toho, kdo jí takto udržuje. Známu jednu osobu, které se stávalo, ač není básníkem, že snadno skládala velmi procítěné verše ... Chtěla by, aby se celé její tělo a duše roztrhaly na kusy, aby tím dala najevo radost, kterou v této bolesti zakouší...“ (16,4)

a obrací se na Boha slovy velké chvály (srov. 16,4).

16,6-8 návrat k dialogu se čtenářem

17. kapitola – pokračuje třetí stupeň modlitby

o účincích této modlitby a problémech, které nám působí naše obrazotvornost

17,1-2 o působení Boha ve třetím stupni modlitby

Bůh je tím, kdo se stará o vše podstatné, on sám „na sebe bere úlohu zahradníka“ (17,1), přeje si náš odpočinek, naše vůle souhlasí a raduje se, připravená ke všemu, intenzivní radost („radosti je tolik, že se někdy zdá, jako už by nezbývalo nic, aby duše vyšla z tohoto těla“, 17,1)

„Zde se mi zdá vhodné, jak se Vám, milosti, řeklo, odevzdat se zcela do Boží náruče: chce-li si duši odnést do nebe, ať jde; jestliže do pekla, netrápí se, protože jde se svým Dobrem; má-li úplně skončit její život, chce to; chce-li, aby žila tisíc let, také; ať s ní Jeho Majestát zachází jako s vlastní věcí; duše už nepatří sama sobě, celá se oddala Pánu, ať se (tedy) úplně přestane starat. Říkám, že v tak vznešené modlitbě jako je tato může konat toto všechno a mnohem víc, neboť toto jsou její účinky, a rozumí, že to činí bez jakékoli únavy rozumu. Pouze se mi zdá, že je trochu vyděšená, když vidí, jak dobrým zahradníkem je Pán a nechce, aby nesla jakoukoli námahu, nýbrž aby se kochala tím, že čichá ke květům; že během jediného z těchto příchodů, jakkoli krátce by trval, poněvadž je zahradník takový, konec konců sám stvořitel vody, dává ji bez

míry, a to, co snad nemohla ubohá duše nahromadit s námahou dvacetiletého unavování rozumu, činí tento nebeský zahradník v jediné chvíli, a ovoce roste a zraje tak, že když to chce Pán, duše se může živit z této zahrady.“ (17,2)

17,3-8 účinky modlitby

- posílení ctností, láska, pokoj a radost, které jsou smyslově zakusitelné
- vůle je sjednocená a klidná, jsme schopni si to přitom uvědomit a radovat se, zatímco rozum a paměť mohou jít vlastní cestou, „vyřizovat různé záležitosti“ a „věnovat se skutkům blížešské lásky“ (17,4). Také proto se tento stupeň zdá velmi podobný předchozímu, jenže zatímco při předcházející modlitbě klidu se člověk snaží co nejvíce uchovat si tento pokoj a vyhledává samotu, tady už se nebojí být zároveň „kontemplativní v akci“:

Takže takřka společně pěstuje činný i kontemplativní život, a věnuje se skutkům blížešské lásky a záležitostem, které se hodí k jejímu stavu, i čte, třebaže mohutnosti nejsou zcela svými pány, a dobře chápou, že lepší podíl duše je jinde. Je to, jako kdybychom mluvili s jedním člověkem a jiná část z nás by mluvila s druhou osobou, takže bychom nebyli plně ani s jedním ani s druhým. Je to věc, která se cítí uje velmi jasně a dává velkou satisfakci a spokojenost, když ji duše má, a velmi to napomáhá, aby duše docházela velkého ztišení a klidu, když má dobu samoty nebo se nemusí nic vyřizovat. (17,4)

V sedmnácté kapitole lze rozlišit tři typy sjednocení, k němuž podle Terezie dochází na tomto stupni života modlitby: spojení celé duše s Bohem, o kterém mluví v 17,1-3, modlitba, která dosud není úplným spojením (17,5-6) a konečně sjednocení pouhou vůlí, o kterém mystička píše v 17,4.

18. kapitola – čtvrtý stupeň modlitby, vstup do modlitby sjednocení

V KŽ 18-21 líčí Terezie svoji aktuální duchovní zkušenost, která bude později rámcově odpovídat tomu, co najdete v šestých komnatách Vnitřního hradu a také v páté Relaci. V Knize života téma modlitby plného sjednocení není podáno zcela lineárně, mystička spíše krouží kolem tohoto tématu. Přesto lze říci, že v KŽ 18 se věnuje především vstupu do modlitby sjednocení, doprovázené silnou zkušeností Boží přítomnosti, KŽ 19 popisuje účinky této modlitby, KŽ 20 zpravuje o životě ve sjednocení a KŽ 21 má za hlavní téma oddanost Bohu („Vám patřím“) a současné vnímání trvalého procesu/poutě, jíž je lidský život.

Už v samotných nadpisech těchto kapitol si Terezie dává záležet, aby zdůraznila, jak prospěšné a důležité jsou pro čtenáře právě tyto pasáže.

I zkušenost „čtvrtých vod“, která má být popsána v těchto kapitolách, podle Terezie charakterizuje synergie mezi Bohem a člověkem („v celé modlitbě a jejích způsobech, jak bylo řečeno, dělá něco zahradník“ 18,1). Člověk je ponořen do radosti, jejímuž zdroji zcela nerozumí („aniž rozumí tomu, z čeho se raduje“, tamtéž), ale chápe, že jde o pramen, který je zdrojem všech ostatních dobrých věcí.

„Všechny smysly se zaměstnávají touto radostí, takže žádný z nich nezůstává volný, aby se mohl (zabývat) nějakou jinou věcí, ať už navenek nebo uvnitř.“

Terezie v této kapitole používá další symbol: vedle obrazu deště, který zavlažuje duši a je dílem božského Zahradníka, nyní začíná mluvit také o ohni, plameni (srov. 18,2), který působí zcela zásadní proměnu života, nový „stav“, který doprovází zkušenost celkového zklidnění aktivity lidských smyslů. Dochází k proměně osobnosti také na emoční (srov. 18,3 ad) a etické úrovni, od této chvíle je také namístě působit na své okolí.

Důležitý je i závěr této kapitoly, ve kterém se Terezie vrací k tématu o konfliktu mezi prožívanou zkušeností a jazykem a schématy víry, jimiž jsme zvyklí se vyjadřovat:

„nevěděla, že Bůh je ve všech věcech, a jelikož se mi zdálo, že je tak přítomen, zdálo se mi to nemožné. Přestat věřit, že tam³ je, jsem nemohla, neboť se mi zdálo, že jsem takřka jasně pochopilo, že tam je jeho vlastní přítomnost“⁴

³ Rozuměj: ve všech věcech.

19. kapitola – mystik ve stavu sjednocení

19,1-3 účinky: transformace díky zkušenosti Boha

19,4-15 rizika možné regrese: přehnaná sebejistota, nebo naopak falešná pokora, odtud nedůvěra vůči Boha a zanechání modlitby

Co vlastně zažívá člověk, který dospěl k modlitbě sjednocení? Podle Terezie velkou něhou a slzy radosti (srov. KŽ 19,1), růst odvahy a odhodlanosti (19,2), schopnost být skutečně druhým lidem prospěšný (19,3). Zcela zásadní ovšem zůstává nepřestávat se modlit, neboť v duchovním životě nic není už trvale jisté, ukončené a bez dalšího vývoje, vždy je tu díky naší vrozené lidské křehkosti a náchylnosti k pádu také možnost regrese.

KŽ 19,7-8.10 poskytuje zajímavý náhled na to, jak je možné ustát nedůvěru, žárlivost a podezřívání ze strany blízkého okolí ilustrované na příkladu ze života Terezie. V 19,9 nacházíme zprávu o první zkušenosti vnímání Božího hlasu („*Ty mi sluš, a do tobo se neplet*“). Bylo to první slovo, o kterém jsem pochopila, že mi je říkáte Vy, a tak jsem se velmi vylekala...“)

20. kapitola – mystický život

Terezie sama v nadpisu předesílá, že by ráda pojednala o rozdílu mezi sjednocením a uchvácením, jejich účinky (20,1-3). Důležitým tématem ovšem bude i motiv utrpení pramenící z dojmu Boží nepřítomnosti (20,9-17) a otázky nových hodnot, které tento nový stav na duchovní cestě doprovází.

...

⁴ KŽ 18,15